

Institutionele Economie in Aanbouw

Thorstein Veblen en zijn Tijdgenoten

| Wilfred Dolfsma

Door een situering van Thorstein Veblen schetst Wilfred Dolfsma de Nieuw Institutioneel Economische school die ontstond bij het begin van deze eeuw. Hij besteedt ook aandacht aan Veblens reacties op o.m. Marx en het neo-classicisme, om te besluiten met enkele kanttekeningen bij de institutionele economie nu.

Nu economen die zich “institutioneel economen” noemen, zoals Ronald Coase en Douglass North, Nobelprijzen krijgen voor het onderzoek dat zij deden, rijst het vakgebied in aanzien. In werkelijkheid echter is dat wat institutionele economie genoemd wordt geen homogeen onderzoeksveld.

Het grootste onderscheid dat gemaakt kan worden is die tussen de Nieuw Institutioneel Economen (NIE) aan de ene kant en de Institutioneel Economen of Oud Institutioneel Economen (OIE) aan de andere kant (vgl. Hodgson 1993, en Dolfsma 1996).

Coase en North behoren met Oliver Williamson tot de eersten, de NIE. Zij maken belangrijke vooronderstellingen die hen onderscheiden van de Institutioneel Economen en plaatsen zich daarom in hetzelfde kamp als het paradigma dat op dit moment de economische wetenschappen domineert: de neoklassieke economie. Zoals Mosselmans (1996) al eerder overtuigend betoogde in dit tijdschrift, aannames als dat mensen hun (verwachte) nut te allen tijde zullen maximaliseren, dat fundamentele onzekerheid niet bestaat maar slechts calculeerbare risico's, en dat iedere bestaande situatie een optimale situatie van evenwicht is, kenmerken deze vorm van economie.

In dit artikel wil ik het hebben over die tweede institutioneel economische school. Zij heeft haar oorsprong in het Amerika van rond de laatste eeuwwisseling, bouwt zowel op het pragmatisch-filosofische gedachtengoed van Dewey and Peirce (Mirowski 1987) als op het economisch denken van de Duitse historische school (Hodgson 1998), en heeft voorgangers van wie Thorstein Veblen (1857-1929) de belangrijkste is. Destijds was deze school toonaangevend in Amerika en kende ze ook veel aanhangers in de oude wereld.

Vanaf de jaren twintig ging de achteruitgang in aanzien en zichtbaarheid in de academische wereld van de institutionelen snel (Dolfsma 1997), maar er is nog immer een actieve groep onderzoekers werkzaam in deze traditie. Zij verenigen zich onder meer in de *Association for Evolutionary Economics*, een vereniging die de *Journal of Economic Issues* uitgeeft. Het moge duidelijk zijn dat de beginperiode van deze eeuw voor de institutioneel economische school een belangrijke was. Hier wil ik die periode bestuderen door aan te geven hoe haar belangrijkste en meest bekende representant zich onderscheidt van zijn collega's en tijdgenoten binnen de economische wetenschap. Veblens reacties op Marx, Schmoller (de Duitse Historische School) en het neo-classi-

cisme passeren de revue. Tenslotte zal ik iets zeggen over institutionele economie nu. In die laatste paragraaf zal ik aangeven dat het gedachtengoed van Veblen terecht een blijvende bron van inspiratie is voor vele institutioneel economen van dit moment. Kort ga ik hier in op de vraag hoe de institutionele economie kan bijdragen aan een goed begrip van een aantal prangende economische kwesties als de rol van technologische ontwikkelingen, en transities van economische systemen. Allereerst echter kort iets over de persoon Thorstein Bunde Veblen.

1. Thorstein Bunde Veblen

Veblen genoot het eerste deel van zijn universitaire opleiding in Carleton College. Carleton College in Northfield Minnesota ligt nabij zijn ouderlijk huis, in Nerstrand, in een streek waar zich vele immigranten uit Scandinavië als de Veblens vestigden. De landbouw is er de belangrijkste bron van inkomsten. Veblens ouders, uit Noorwegen geëmigreerd, trokken naar Minnesota na eerder het slachtoffer te zijn geworden van een grondspeculant. Men ontkomt moeilijk aan de indruk dat deze tragedie voor de familie van wat een van de invloedrijkste en bekendste economen is invloed heeft gehad op zijn gedachtengoed. Een dergelijk “psychologiseren” van iemands ideeën – zoals Steenbergen (1957) deed in het Nederlandse vaktijdschrift voor economen, *De Economist*, bij gelegenheid van Veblens honderdste geboortjaar – lijkt onrecht te doen aan wat in 1957 in het Nederlands nog genoemd werd “zijner theorieën”. Veblen stond bijvoorbeeld niet alleen in het afkeuren van het gedrag van slechts op eigenbelang beluste kapitalistische ondernemers. In tegenstelling tot economen als Adam Smith (wiens in 1776 verschenen boek *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* algemeen wordt beschouwd als het beginpunt voor economie als wetenschap) en Bernard Mandeville (met zijn *Fable of the Bees*, gepubliceerd in 1714 [1705]) dacht Veblen niet dat het algemeen belang ermee gediend was wanneer iedereen zijn eigen belang nastreefde. Vandaar zijn onderscheid tussen ondernemers (*business men*) en industriëlen.

Na zijn universitaire *B.A.*-graad aan Carleton College te hebben behaald, studeert Veblen verder aan de Johns Hopkins universiteit, om echter al snel naar de universiteit van Yale te gaan. Hij richt zich met name op filosofische vraagstukken en

promoveert in 1884 op een proefschrift over de Duitse filosoof Immanuel Kant. Ook de Amerikaanse Pragmatische filosofie van onder meer Charles Sanders Peirce en John Dewey bestudeert Veblen grondig. De 14 jaar die Veblen aan de met geld van de Rockefeller familie nieuw opgerichte universiteit van Chicago doorbracht vormt een rustpunt in een verder turbulente academische carrière. Zijn onconventionele werkwijze en persoonlijkheid brachten hem in een puriteins Amerika geregeld in conflict met collega's en superieuren. Veblens verblijf in Chicago – van 1892 tot 1906 was echter vruchtbaar, hij was onder meer de eerste redacteur van wat nu een belangrijk, neo-classicistisch wetenschappelijk tijdschrift is: de *Journal of Political Economy*. Hier was hij wellicht het productiefst en ontwikkelde hij de basis voor zijn theoretisch raamwerk. Dat raamwerk ontwikkelt zich deels in reactie op het werk van Veblens tijdgenoten, maar laat zich ook op overzichtelijke wijze presenteren door de overeenkomsten en contrasten met een aantal belangrijke alternatieve economische theorieën weer te geven.

2. Veblen vs. Marx

De persoonlijke correspondentie tussen Veblen en een andere belangrijke institutioneel econoom, Wesley C. Mitchell, toont beider bewondering voor de economische prestaties van de Sovjet-Unie: het komt voor hen dicht bij het paradijs op aarde¹. Mitchell zette in de jaren twintig het prestigieuze *National Bureau of Economic Research* (NBER) in de Verenigde Staten op, een bureau dat op grote schaal gegevens verzamelde over de nationale economie van Amerika. Het verzamelen van deze gegevens is een belangrijke stimulans geweest voor de ontwikkeling van wat nu macro-economie heet in het algemeen, en voor de ontwikkeling van Keynes invloedrijke boek *The General Theory* in het bijzonder.

Marx' (1818-1883) gedachtengoed bleef echter niet van Veblens kritiek gespaard. Vooral de marxistische idee dat iemands klasse (cq. plaats in de maatschappij) volledig bepaalt welke doelen en gewoontes iemand heeft en dus hoe iemand zich zal gedragen, vindt Veblen ontoereikend (1906, 1907). In termen die sociale wetenschappers tegenwoordig gebruiken: Veblen vindt dat Marx en zijn volgers sociale deterministen zijn, dat zij – om met de vooraanstaande hedendaagse socioloog Mark Granovetter (1985) te spreken – een

oversocialized beeld van de individu hebben. Het andere uiterste, een undersocialized beeld van de mensen, waar sociale invloeden op het menselijk gedrag worden genegeerd, wordt door Veblen echter evenzeer afgewezen. Dit bespreek ik zo dadelijk, wanneer ik Veblens houding ten opzichte van het neo-classicisme behandel.

In zijn essay *Some Neglected Points in the Theory of Socialism* steunt Veblen (1892, p. 397; zie ook 1899b) Marx door te zeggen dat de institutie van de privé eigendom verantwoordelijk is voor de egoïstische, competitieve karakteristieken van samenlevingen. Zonder privé eigendom zouden we de ideale samenleving (dichter) benaderd zijn. Iets verderop in dit artikel waarschuwt Veblen echter met recht tegen, wat je zou kunnen noemen, *social engineering*: snelle, radicale veranderingen in een samenleving, zelfs wanneer zij goed bedoeld zijn, zullen desastreuze gevolgen hebben². Om deze reden noemt Veblen (1906, p. 410) het Marxistische gedachtegoed “not tenable” – sterker nog, hij vindt het “not even intelligible”. In een vervolg op dit artikel noemt hij Marx een romanticus (Veblen 1907, p.435). Een verklaring voor de veel hardere woorden waarmee hij het Marxistische gedachtegoed, veertien jaar na publikatie van zijn eerste beoordeling ervan, is niet direct voorhanden.

Zowel sociale entiteiten als instituties en structuren aan de ene kant als op het niveau van de individuele factoren – instincten en gewoonten (*habits*) zijn voor Veblens theorie van belang. In tegenstelling tot de sociaal-Darwinist Herbert Spencer wilde Veblen derhalve niet alle sociaal-economische fenomenen reduceren tot biologische verschijnselen. Sociale processen en ontwikkelingen op individueel niveau ontwikkelen zich evolutionair en beïnvloeden elkaar wederzijds. Theoretisch is deze kritiek op Marx (en de neo-classicisten) te onderscheiden van de kritiek dat een materialistische interpretatie van de ontwikkeling van samenleving en economie onjuist, of in ieder geval onvolledig is. Het idee dat een klasse of een mens zich vooral laat leiden door (een rationele afweging van) materiële belangen is onjuist. Een dergelijke materialistische benadering, zo stelt Veblen, legt de “operative forces” achter het proces van evolutionaire ontwikkeling van samenleving en economie niet bloot. In werkelijkheid zijn beide kritieken natuurlijk nauw op elkaar betrokken. Voor Veblen (1906, p. 422, cursief WD) volgt hieruit wel het fundamentele bezwaar dat hij heeft tegen de arbeidswaardetheorie van Marx en de zijnen: “The theory of value,

then, is contained in the main postulates of the Marxian system rather than derived from them.” Marx blijft dan ook in belangrijke opzichten stevig verbonden met het destijds welbekende economisch-theoretische kader van denkers als David Ricardo.

3. Veblen vs. Schmoller

Het was niet ongebruikelijk in de 19de eeuw dat Amerikaanse economen tijdens studie of begin van een academische carrière enige tijd in Duitsland verbleven. Zij ondergingen er de invloed van de Duitse Historische School in de economie, een invloed die zeker te vinden is in het gedachtegoed van de Amerikaanse institutionele economie en bijgedragen heeft aan haar bloei (Hodgson 1997). Inhoudelijk vertoonden de scholen belangrijke overeenkomsten. Beiden stonden zij sceptisch tegenover de mogelijkheid tot het formuleren van algemeen geldende wetten over economische processen. Beiden wezen zij de veronderstelling van het neo-classicisme als zouden mensen uitsluitend uit zijn op het maximaliseren van hun nut resoluut van de hand. Toch uit Veblen (1901) stevige kritiek op wat wellicht het belangrijkste werk van de Historische School is: het in 1900 door Schmoller gepubliceerde (eerste deel van de) *Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre*. Veblen lijkt de gelegenheid aan te grijpen om zijn positie ten opzichte van deze stroming uiteen te zetten.

Veblen stelt vast dat Schmoller (1838-1917) afwijkt van de strikt empiricistische werkwijze van zijn voorgangers die “slechts” historische “feiten” verzamelden zonder te komen tot theorievorming (1898, p. 58). Schmoller is geen lid van wat Veblen de conservatieve, en oudere, tak noemt. Hij stelt vergenoegd vast dat Schmoller een darwinistische visie op de economie heeft: “Professor Schmoller’s work ... aims at a Darwinistic account of the origin, growth, persistence, and variation of institutions” (Veblen 1901, p. 265).

Maar Veblen verwijt Schmoller zijn afstandelijke, wetenschappelijke houding te verliezen zodra het de analyse van hedendaagse instituties betreft. Veblen stelt dat Schmoller dan weer op de andere leden van de historische school gaat lijken door te beweren dat de instituties van zijn tijd, in zijn Duitsland, de beste en meest efficiënte zijn. Waar zowel Veblen als Schmoller de ontwikkeling van de mensheid in elkaar noodzakelijkerwijs opvolgende stadia verdelen, denkt Schmoller dat het hoogste reeds bereikt is en Veblen dat er nog aan-

lokkelijker periodes aankomen. Veblen lijkt duidelijk geïnspireerd door een soort utopisch socialisme (zie bijvoorbeeld Crombag en van Dun 1997; Hutchinson en Burkitt 1997). Zowel in *The Instinct of Workmanship* (1914) als in *The Theory of Business Enterprise* (1904) heeft Veblen op wetenschappelijke wijze willen aantonen welke krachten er voor zouden zorgen dat de door hem verfoeide, slechts op geldelijk gewin gerichte zakenlieden met hun ondernemingen die Schmoller lijkt te bejubelen als van nature zullen verdwijnen (1904, m.n. Hoofdstuk X).

4. Veblen vs. het Neo-Classicisme

Wellicht de meest geciteerde passage uit het werk van Veblen (1898, p.73) is die waarin hij het hedonistische beeld dat neo-classicisten van de mens hebben ridiculiseert:

“The hedonistic conception of man is that of a lightning calculator of pleasures and pains, who oscillates like a homogenous globule of desire of happiness under the impulse of stimuli that shift him about the area, but leave him intact. He has neither antecedent nor consequent. He is an isolated, definitive human datum, in stable equilibrium except for the buffets of the impinging forces that displace him in one direction or another.”

Het essay waar deze passage te vinden is, is een methodologisch pleidooi om de economische wetenschap te vormen naar het evolutionaire, Darwinistische voorbeeld. Veblen (ibid., p. 74) pleit voor een conceptualiseren van de mens als “a coherent structure of propensities and habits.” Wanneer een groep mensen dezelfde gewoontes hebben, spreekt Veblen van een institutie (“a habit of thought common to the generality of man”).

Uit zijn pleidooi voor een evolutionaire wetenschap en een op gewoonten gebaseerd idee van wat mensen beweegt volgen belangrijke conclusies waar Veblen afwijkt van de neo-classicisten als William Stanley Jevons (1835 - 1882) en Alfred Marshall (1842 - 1924). Het is overigens, paradoxaal genoeg wellicht, Veblen zelf die het woord neo-classicisme voor het eerst gebruikt om deze bepaalde stroming in de economische wetenschap aan te duiden (Aspromourgos 1986). Veblen gelooft niet dat er, zoals in de natuurwetenschappen, universele, causale wetten gevonden kunnen worden in de sociale wereld. Er bestaan geen absolute waarheden over de economie (Veblen 1898, p. 61). In plaats van de deductieve methode die uitgaat van vooronderstellingen die niet ter

discussie worden gesteld en van waaruit geredeneerd wordt, gebruikt Veblen het begrip “cumulatieve oorzakelijkheid”. Dat begrip maakt het mogelijk dat kwalitatieve veranderingen begrepen kunnen worden waar het neo-classicisme dat per se niet kan (Veblen 1909, p. 232). Het proces van culturele evolutie waarin gewoonten, en daarmee instituties, veranderen is cumulatief; het verleden bepaalt in hoge mate hoe de toekomst zal zijn. Padafhankelijkheid is het woord dat tegenwoordig voor dit fenomeen wordt gebruikt in de economie.

Mensen veranderen voortdurend, zij het dat er een zekere consistentie is vanwege een aantal “underlying traits of human nature” (ibid., p. 242). Twee van deze instincten bevorderen het algemeen belang: “nutteloze” nieuwsgierigheid die maakt dat mensen kennis nastreven en oplossingen voor problemen proberen te bedenken aan de ene kant, en het *instinct of workmanship* waardoor mensen deze kennis zo goed mogelijk willen inzetten. Pecuniaire, egoïstische motieven zetten mensen aan een positie in de maatschappij met status na te streven. Op opvallende wijze geldt uitgeven voor consumptie (Veblen noemt dit *conspicuous consumption* in zijn bekende boek *The Theory of the Leisure Class* (1899) waarin hij het voorbeeld van vrijetijdsbesteding neemt) bevestigt je status in de samenleving. Tenslotte noemt Veblen het ouderlijk instinct, oftewel de *parental bent*, dat mensen aanzet voor hun kinderen te zorgen. Of dat volgens Veblen het algemeen belang dient, is niet zondermeer duidelijk: zorgen voor eigen kinderen betekent al snel dat anderen met minder bedeeld zullen worden.

Instincten en instituties beïnvloeden elkaar wederzijds. De manier waarop instincten zich uiten is afhankelijk van de instituties van een bepaalde maatschappij. Anderzijds bepaalt de mate waarin zekere instincten ruimte krijgen welke instituties zich vormen. Volgens Veblen (1899b en 1909) is de institutie van bezit B en daarmee samenhangend die van de patriarchische familie B een gevolg van het overheersen van egoïstische instincten. Wanneer het algemeen belang zo ondergeschikt wordt gemaakt aan het belang van specifieke groepen in een samenleving, heeft dat gevolgen voor de economie van een land: zo verklaart Veblen (1915) de achterblijvende prestaties van de Britse economie in vergelijking met de Duitse.

Voor Veblen (1898, pp.76-77) is er derhalve geen principieel onderscheid tussen economie en

samenleving, tussen dat wat een econoom bestuderen moet en dat wat andere wetenschappers moet bezighouden. Een dergelijk zelfgekozen breed werkterrein maakt iemand kwetsbaar voor kritiek allerlei kanten en van allerlei soort. De meest geuite kritiek is dat Veblen niet theoretisch zou zijn.

5. Institutionele Economie Nu

Tegenwoordig lijkt er een groeiende belangstelling te zijn voor institutioneel economische ideeën. Een vooraanstaand institutioneel econoom verbonden aan de Universiteit van Cambridge, Geoffrey Hodgson, pleit voor een herbezinning op Veblens werk. Een recent nummer (mei 1998) van het vooraanstaand economentijdschrift de *Cambridge Journal of Economics* is gewijd aan de relevantie van Veblens gedachtegoed voor hedendaagse theorievorming binnen de economische wetenschappen. Methodologische en theoretische uitgangspunten zoals Veblen die formuleerde blijven grotendeels gesteund door hedendaagse institutioneel economen. Om deze reden zal ik met name noemen in welke velden van meer onderzoek de theorie van het institutionalisme is toegepast.

De groep van economen die zich Nieuw Institutioneel Economen (NIE) noemt, laat zich graag inspireren door het werk van Veblen en zijn volgelingen, zonder daarbij, zoals ik al zei, een aantal belangrijke vooronderstellingen van de neo-classicisten los te laten. Daarnaast kent ook een groep onderzoekers die zich expliciet op het scheidsvlak van de economie en de sociologie begeeft een zekere opkomst. De institutionele economie in de traditie van Veblen profiteert mee. Omdat de sociale instituties van een wetenschap langzaam veranderen, uit deze "verbetering" zich nog niet in materiële zin; een institutioneel econoom kan dit analytisch zeer goed begrijpen, zij het dat hij daar persoonlijk minder begrip voor zal hebben³. Belangrijker echter zijn de inhoudelijke redenen waarom het institutioneel gedachtegoed in toenemende mate aandacht krijgt. Sociaal-economische fenomenen, zo realiseren zich meer en meer economen, kunnen niet bestudeerd worden met behulp van een theoretisch raamwerk dat de aspiratie heeft universele verklaringen te kunnen geven en daarom dusdanig algemeen is, dat het welhaast leeg te noemen is. Neo-classicisten kunnen consumptiegedrag niet verklaren (zie Cosgel 1997). Vooral waar het de bestudering van consumptie betreft, blijken Veblens ideeën derhalve van belang (vgl. Mason 1998). Waarom kunnen

mensen in de jaren vijftig en zestig van deze eeuw plots popmuziek gaan beluisteren en wat verklaart de verschillen tussen de verschillende Westerse landen? Het antwoord op deze vragen vereist een institutioneel economisch perspectief (vgl. Dolfsma 1999).

Formele en informele instituties bepalen in belangrijke mate de manier waarop economische processen zich voltrekken en daarmee ook de uitkomst ervan. Tool (1991) geeft aan dat dit ook geldt voor wat wellicht de kern is van datgene waarmee neo-classicisten zich bezig houden: theorievorming over hoe prijzen zich vormen.

Nu onze economie een kenniseconomie lijkt te worden, blijkt dat neo-classicisten weinig begrijpen van zaken als kennis, informatie en leren. Informatie wordt gezien als gegevens die volledig expliciet te maken zijn en derhalve eenvoudig overgedragen kunnen worden aan anderen. Informatie hoeft daarmee niet geïnterpreteerd, of *begrepen*, te worden en kennis is simpelweg de totale som van alle informatie die een persoon heeft. Hoe mensen met elkaar omgaan, hoe zij daadwerkelijk van elkaar leren en welke gevolgen dat heeft voor economische processen, dat alles valt buiten dit neo-classicistische raamwerk. Waarom het uitwisselen van giften zo belangrijk is – hetgeen volledig in tegenspraak lijkt te zijn met het egoïstische beeld van de neo-classicisten –, hoe dat het ontwikkelen van wederzijds vertrouwen beïnvloedt, en hoe dat op zijn beurt effecten heeft op een organisatie, valt buiten het vizier van de neo-classicist⁴. Geoffrey M. Hodgson (1999) – op dit ogenblik wellicht de meest bekende en toonaangevende institutioneel econoom, en met recht – maakt op overtuigende wijze duidelijk dat de gangbare, neo-classicistische economie ontoereikend is, en geeft aan hoe de institutionele economie de ingrijpende veranderingen die onze economieën te wachten staan wel begrijpen kan. Ook in het denkkader dat Hodgson ontwikkelt en toepast fungeert het gedachtegoed van Veblen als een belangrijke inspiratiebron en uitgangspunt.

Dit laatste punt sluit aan bij de kwestie of een denkkader een rol heeft voor technologische ontwikkelingen en de interactie ervan met de samenleving. Neo-classicisten zien technologie als een gegeven en technologische ontwikkelingen als manna dat uit de hemel komt. Institutioneel economen hebben een veel complexer beeld van hoe technologie zich ontwikkelt en wat de gevolgen van deze ontwikkelingen op de samenleving en de economie zijn (zie Brinkman 1997). Vooruitlopend op later werk in wat bekend staat als de

sociologie van de techniek (zie bijvoorbeeld Rip, Misa en Schot 1995), zo lijkt het, spreken institutioneel economen over een wisselwerking tussen technologische ontwikkelingen en sociaal-economische processen⁵.

Bij technologische ontwikkelingen, en bij veranderingen in of toevoegingen aan de hoeveelheid kennis die een samenleving ter beschikking staat in het algemeen, wordt duidelijk hoezeer het neoclassicisme beperkt wordt door haar nadruk op de studie van evenwichten. Het neoclassicisme bestudeert en vergelijkt statische gegevens; het proces dat leidde tot een evenwicht en de sociaal-historische omstandigheden die leiden tot verandering kan het niet analyseren. Het tijdsbegrip dat het neoclassicisme, maar ook het marxistisch gedachtengoed, heeft is een analytische in plaats van een historische. Het zijn nu juist dynamische economische processen die zich in historische tijd afspelen die om een verklaring vragen. Hodgson (1999) beargumenteert dat een adequate conceptualisering van "kennis" hier cruciaal is. Begrepen moet worden wat kennis *is*, waar ze zich bevindt, en ze het verandert. Zonder een dergelijke conceptualisering is het onmogelijk maatschappelijke en economische veranderingen te verklaren. Duidelijk is, dat kennis niet altijd te expliciteren valt: een deel ervan zal altijd onverwoordbaar (*tacit*) zijn (zie ook Dolfsma 1999b). Vandaar het belang van leren door imitatie van anderen en ook de onmogelijkheid productiemiddelen simpelweg met slechts een handleiding over te dragen aan anderen (bijv. ontwikkelingslanden).

Kennis is niet uitsluitend onderdeel van individuen die het volledig kunnen neerschrijven in bijvoorbeeld een handleiding die vervolgens door een ander individu tot zich genomen kan worden. Kennis ressorteert ook in sociale entiteiten zoals instituties – een mogelijkheid die niet past binnen het kader van het neoclassicisme. Instituties "bevatten" kennis die gecommuniceerd wordt, maar die mensen niet altijd kunnen verwoorden. Pas wanneer iemand zich in strijd met de bestaande instituties gedraagt, valt op welke rol zij spelen en hoe belangrijk zij zijn voor een economie.

Met het wegvallen van de communistische regimes in Oost Europa en de Sovjet-Unie leken markten vrij spel te krijgen. Het duurde enige jaren voordat ook de neoclassicisten onderkenden dat voor het soepel "werken" van markten insti-

tuties nodig zijn die door iedereen gedeeld worden. Bij ontstentenis van formele instituties (of controle op de naleving ervan) als contractrecht, eigendomsrechten, en faillissementsrecht nemen informele regels de overhand. Nobelprijswinnaar North (1990) geeft dit ook aan in een recent boek. Hoewel North veelal wordt aangeduid als een Nieuw Institutioneel Econoom, staat dit recente boek dicht bij OIE. North heeft echter voor eerder werk zijn prijs toegekend gekregen. Anders dan ook bij het algemeen publiek bekende intellectuelen als Fukuyama, stelt Hodgson (1999) met recht dat de val van de Berlijnse muur in 1989 niet het einde van de geschiedenis is omdat de liberale ideologie gezegevierd heeft. Niet alleen is zij niet in staat daadwerkelijk bestaande markten te begrijpen omdat zij die niet als een samenstel van verschillende instituties ziet, ook de nauw met deze ideologie verbonden economische theorie (het neoclassicisme) is niet in staat te verklaren wat er in dit dynamische proces gebeurt.

Mensen worden uiteraard niet volledig gestuurd door het samenstel van instituties in de omgeving waarin zij staan. Mensen kunnen hun omgeving aanpassen, gebruik maken van de nodige vrijheid van interpretatie die bestaande instituties bieden, of bijvoorbeeld naar een andere omgeving overstappen. Hier blijkt opnieuw de rijkdom van het denkkader van Veblen, die de basis biedt voor een rijke en realistische handelingstheorie waarin de rede aan de ene kant, en gewoonten en gebruiken aan de andere het gedrag van mensen verklaren. Hoe mensen institutionele oplossingen vinden voor de dilemma's waarvoor zij zich gesteld zien, en hoe het samenstel van instituties het gedrag van mensen beïnvloedt, kan het best verklaard worden vanuit de institutioneel economische theorie⁶.

5. Ter Afsluiting

De institutionele economie kende een bloeiperiode rond de vorige eeuwwisseling, om vervolgens voor lange tijd in de marges van de economische discipline te verdwijnen. Tegenwoordig kent zij een herleving, deels doordat sommige neo-classicisten zich laten inspireren door hun ideeën, die verweven in hun eigen werk en zich (nieuw) institutioneel economen gaan noemen. Een belangrijke groep hedendaagse institutioneel economen bouwt voort op het werk van, in het bijzonder, Thorstein Veblen. Om die reden is het

van belang de ontwikkeling van het gedachten-goed van Veblen in kaart te brengen. In dit artikel heb ik beargumenteerd dat Veblen zijn ideeën deels ontwikkelde – zoals het een academicus betaamt – in reactie op het werk van invloedrijke tijdgenoten als Karl Marx, Gustav Schmoller en neo-classicisten als Marshall en Jevons. Mijn stelling is dat deze nieuw-institutioneel-economen, doordat zij vasthouden aan een aantal belangrijke neo-classicistische veronderstellingen, tekort schieten in hun analyse van economische processen. Dit gebrek zal zich in toenemende mate laten voelen in de toekomst, met name in het bestuderen van fenomenen als koopgedrag.

Noten

- 1 Zie de Thorstein Veblen Collectie, Carleton College, Northfield, MN, USA, doos 1, map 8, brief van Mitchell aan Veblen.
- 2 Opvallend is dat ook het neo-classicisme nu beticht wordt van de "zonde" van *social engineering* (McCloskey 1996).
- 3 Binnen de belangrijkste beroepsverenigingen voor economen zijn institutioneel economen gemarginaliseerd. Posities aan universiteiten zijn ook schaars, met in de Verenigde Staten een aantal belangrijke uitzonderingen zoals de universiteit van Texas in Austin en de universiteit van Wisconsin in Madison.
- 4 Zie over dit fenomeen: Dolfma (1998).
- 5 Voor een institutioneel economische analyse van de effecten van technologische ontwikkelingen – Informatie- en Communicatietechnologie (ICT) in dit geval – op de muziekindustrie, zie bijvoorbeeld Dolfma (1999c, 1999d).
- 6 In Dolfma (1999, hoofdstuk 4) vindt de lezer een uitgebreid theoretisch vertoog van de concepten, en hun onderlinge samenhang, waarom het hier gaat.

Literatuur

- Aspromourgos, Tony. "On the Origins of the Term "Neo-classical";" *Cambridge Journal of Economics* 10(3): 265-70, 1986.
- Brinkman, Richard. "Towards a Culture-Concept of Technology," *Journal of Economic Issues* 31(4): 1027-38, december 1997.
- Cosgel, Metin. "Consumption Institutions," *Review of Social Economy* 55(2): 153-71, zomer 1997.
- Crombag, Hans en Frank van Dun. *De Utopische Verleiding*. Contact, 1997.
- Dolfma, Wilfred "Institutionele Economie en het Kluizenarschap," *Tijdschrift voor Politieke Economie* 19(1): 109-19, juni 1996.

- Dolfma, Wilfred "The Social Construction of Value - Value Theories and John Locke's Framework of Qualities," *The European Journal of the History of Economic Thought* 4(3): 400-416, Herfst 1997.
- Dolfma, Wilfred. "Labor Relations in Changing Capitalist Economies: The Meaning of Gifts in Social Relations," *Journal of Economic Issues* 32(2): 631-8, June 1998.
- Dolfma, Wilfred. *Valuing Pop Music – Institutions, VALUES and Economics*. Delft: Eburon, 1999.
- Dolfma, Wilfred *Metaphors of Knowledge in Economics*. Mimeo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1999b.
- Dolfma, Wilfred "Internet, Auteursrecht en de Muziekindustrie." *Nijenrode Management Review* 4, no. 14, 1999c.
- Dolfma, Wilfred *How Will the Music Industry Weather the Globalization Storm?* Gepresenteerd op de ASSA/AFEE conferentie, 3-5 januari 1999 in New York, 1999d.
- Granovetter, Mark "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness," *American Journal of Sociology* 91(3): 481-510.
- Hodgson, Geoffrey M. "Institutional Economics: Surveying the "Old" and the "New";" *Metroeconomica* 44(1), 1993.
- Hodgson, Geoffrey M. "Institutionalism: Nationale Schulen oder internationale Strömungen?" in: L. Mjrsset et al. (eds.) *Vademecum zu einem Klassiker der Skandinavischen Institutionalismus*. Dhseldorf, pp. 109-29, 1997.
- Hodgson, Geoffrey M. "The Approach of Institutional Economics," *Journal of Economic Literature* 33(1), maart 1998.
- Hodgson, Geoffrey M. *Economics & Utopia – Why the Learning Economy is not the End of History*. London & New York: Routledge, 1999.
- Hutchinson, Frances en Brian Burkitt. *The Political Economy of Social Credit and Guild Socialism*. London: Routledge, 1997.
- McCloskey, Deirdre N. *The Vices of Economists, the Virtues of the Bourgeoisie*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1996.
- Mirowski, Philip "The Philosophical Bases of Institutional Economics," *Journal of Economic Issues* 21(3), 1987.
- Mosselmans, Bert "Een Kritische Analyse van het Economische Neo-Classicisme," *Vlaams Marxistisch Tijdschrift* 30(3): 79-87, september 1996.
- North, Douglass C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
- Rip, Arie, Thomas J. Misa en Johan Schot (1995) *Managing Technology in Society*. London: Pinter.
- Steenbergen, Th.H. "Thorstein Veblen, 1857-1957," *De Economist* 105: 481-93, 1957.
- Tool, Marc R. "Contributions to an Institutional Theory of Price Determination," in: G.M. Hodgson en E. Screpanti (red.) *Rethinking Economics: Markets, Technology and*

- Economic Evolution*. Aldershot: Edward Elgar, pp. 19-30, 1991.
- Veblen, Thorstein "Some Neglected Points in the Theory of Socialism," in: T. Veblen *The Place of Science in Modern Civilisation, and other essays*. New York: Russell & Russell, pp. 387-408, 1961 [1892].
- Veblen, Thorstein "Why is Economics not an Evolutionary Science?" in: T. Veblen *The Place of Science in Modern Civilisation, and other essays*. New York: Russell & Russell, pp. 56-81, 1961 [1898].
- Veblen, Thorstein. *The Theory of the Leisure Class*. New York: Dover, 1899.
- Veblen, Thorstein. "The Barbarian Status of Women," *The American Journal of Sociology* 4(4): 503-14, 1899b.
- Veblen, Thorstein "Gustav Schmoller's Economics," in: T. Veblen *The Place of Science in Modern Civilisation, and other essays*. New York: Russell & Russell, pp. 252-78, 1961 [1901].
- Veblen, Thorstein. *The Theory of Business Enterprise*. New York: Charles Scribner's sons, 1904.
- Veblen, Thorstein. "The socialist economics of Karl Marx and his followers I: the Theories of Karl Marx," *Quarterly Journal of Economics* 20(3): 578-95, augustus 1906.
- Veblen, Thorstein. "The socialist economics of Karl Marx and his followers II: the later Marxism," *Quarterly Journal of Economics* 21(1): 299-322, februari 1907.
- Veblen, Thorstein. "The Limitations of Marginal Utility," in: T. Veblen *The Place of Science in Modern Civilisation, and other essays*. New York: Russell & Russell, pp. 231-51, 1961 [1909].
- Veblen, Thorstein. *The Instinct of Workmanship and the State of the Industrial Arts*. New York: MacMillan, 1914.
- Veblen, Thorstein. *Imperial Germany and the Industrial Revolution*. London: MacMillan, 1915.

a a n k o n d i g i n g

Gent, Geuzenhuis, Kantienberg 9

De secundewijzer van de geschiedenis

Donderdagavond 29 april, om 20 uur

lezing door Gie van den Berghe

Wat voorbij is, is geen nieuws. Historici worden alleen bij het nieuws betrokken als het verleden geactualiseerd wordt. Naar aanleiding van een herdenking, omwille van een markante verjaardag, of om politiek-ideologische lessen die uit dat verleden getrokken worden, kracht bij te zetten. Wat voorbij is, wordt op maat gesneden van wat komen moet. Alle nieuws wordt gemaakt, soms heel letterlijk. Het wordt aangepast aan ideologische en economische behoeften (kijkcijfers).

In de naweeën van een persoonlijke belevenis terzake publiceerde Gie van den Berghe eerder dit jaar een essay in *De Bijsluiter*, van de *Morgen*. Enkele ervaringen van de auteur/spreker (en van anderen) met de media in het algemeen en de nieuwsdiensten in het bijzonder, als inleiding tot bredere reflectie en dialoog. Gie van den Berghe is moraalwetenschapper van opleiding en historicus van beroep. Over zijn specialisatie, de nazi-kampen en de jodenvervolgving publiceerde hij een zestal boeken en tal kan artikels. Hij schrijft regelmatig in *De Morgen*, *Streven*, *Ons Erfdeel* en *Teleipro*.

Organisatie: *Elcker-Ik Gent*, *Masereelfonds* en *Humanistisch Verbond*
Deelname in de kosten: 150 / 100 Fr